

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрінің
2018 жылғы 20 қыркүйектегі
№ 469 бұйрығына 69 - қосымша

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрінің
2013 жылғы 3 сәуірдегі
№ 115 бұйрығына 509 -қосымша

Сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар білім алушыларға арналған негізгі орта білім беру деңгейінің 5 - 6 сыныптары үшін «Музыка» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

1 - тарау. Жалпы ережелер

1. Сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар білім алушыларға арналған негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6 сыныптары үшін «Музыка» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабы б) тармақшасына сәйкес әзірленген.

2. Музыка пәнін оқытудың мақсаты – қазақтың дәстүрлі музыка өнерінің үздік үлгілеріне, әлем халықтарының шығармашылығына, әлемдік классика және заманауи музыканың үздік үлгілеріне баулу негізінде білім алушылардың музыкалық мәдениетін қалыптастыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

3. Міндеттері:

1) музыканы әртүрлі өнер түрлерімен және оқу пәндерімен кіріктіру арқылы әлемнің біртұтас бейнесі туралы түсініктерін қалыптастыруға ықпал ету;

2) музыканың сұранысқа ие жалпыадамзаттық құбылыс ретінде, оның адамдар өміріндегі маңыздылығы мен рөлі туралы түсініктерін қалыптастыру;

3) музыкаға, музыкалық іс-әрекетке деген позитивті қатынасты және сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ету;

4) білім алушылардың музыкалық шығармаларды, орындаушылықты, импровизацияны, шығармашылық тапсырмалар мен презентацияларды орындауды талдауға баулу арқылы жүйедегі пәндік-тақырыптық білімді, біліктерді және дағдыларды қалыптастыру;

5) әрбір білім алушының музыкалық қабілеттерін анықтау, олардың шығармашылық әлеуетін, орындаушылық және зерттеушілік дағдыларын жүзеге асыру;

б) музыка арқылы коммуникацияның формалары туралы білім негіздерін және түсініктерін қалыптастыру;

7) музыкалық-шығармашылық жұмыстағы (шығармада, импровизацияда және әрлеуде) идеяларды ұсыну арқылы позитивті өзін-өзі бағалау, өзін-өзі тану және өзін-өзі дамытуға ықпал ету;

8) мультимедиялық құралдар мен сандық технологияларды қолдану үдерісінде бірқатар музыкалық-орындаушылық біліктер мен ұғымдарды қалыптастыру.

4. Сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар білім алушыларға бар білім алушыларға музыканы оқыту процесінде түзету міндеттері шешіледі:

1) кеуде-өкпе ауруларының алдын алу мақсатында дұрыс физиологиялық тыныс алу және оңтайлы дауыс шығару дағдыларын дамыту;

2) білім алушылардың психофизиологиялық дамуын есепке алып, балалар даусын қалыптастыру және қорғау үшін жағдайлар құру;

3) әрбір білім алушының психикалық денсаулығын сақтау және нығайту;

4) ерікті сапаларды, төзімділікті және аффектілерді ұстай білу қабілетін тәрбиелеу арқылы сөйлеу тілінде күрделі бұзылыстары бар балалардың екінші тұлғалық (эмоционалды және әлеуметтік) бұзылыстарының алдын алу;

5) сөйлеудің психологиялық базасын құрайтын функцияларды дамыту жағдайларымен қамтамасыз ету: кеңістіктік және уақыттық ұғымдар, сенсорлы процестер, ұсақ моторика, жоғары психикалық функциялар, жылдамдық пен ырғақ сезімдері;

6) сөйлеудің барлық қырларын (просодика, айтылым, грамматикалық құрылым, сөздік), сөйлеудің жалпы ұғынықтылығы мен байланысын, просодиканы жетілдіру;

7) жоғары-дыбыстық, тембрлік және динамикалық естуді дамыту арқылы есту зейінін және фонематикалық есту қабілетін дамытуға ықпал ету;

8) тыныс алу, дауыс және артикуляция арасындағы тепе-теңдікті дамыту;

9) дыбыстардың қалыптасқан артикуляциясын бекіту үшін (логопедиялық сабақтардағы) жағдайлар құру;

10) өзіндік сөйлеуді дыбыстауға жауапты қатынасты дамыту: мәнерлі музыкалық орындау тәсілдерін меңгеру арқылы сөйлеудің дикциялық айқындығына, интонациялауға және мәнерлілікке ұмтылу қабілеті;

11) ансамбльдік іс-әрекетте ұжымшілік іскерлік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

2 - тарау. Оқу процесін ұйымдастырудағы педагогикалық тәсілдер

5. «Музыка» пәнін оқыту құндылыққа-бағдарланған, тұлғалық-бағдарланған, әрекеттік, дифференциалды және коммуникативтік тәсілдер негізінде жүзеге асырылады.

6. Құндылыққа-бағдарланған тәсіл оқуда ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың тұлғалық дамуына, олардың шығармашылық әлеуетін, өнерге өзіндік қатынасын көрсету даярлығын жүзеге асыруға, идеялық бағдарларын қалыптастыруға, өзіндік санасының, позитивті өзіндік бағалауын және өмірлік

тәжірибесін қалыптастыруға ықпал етеді.

7. Тұлғалық-бағдарланған тәсіл сөйлеудегі ақаудың және оның жекеленген көріністерінің сипатын ескеріп, оқу процесін дараландыру және дифференциациялауда көрінеді; дара-дифференциалды оқыту дифференциалды диагностика барысында анықталған білім алушының ерекше оқу қажеттіліктеріне сәйкес болады, бұл білім алушылардың психикалық және тілдік дамуының ерекшеліктерімен байланысты туындайтын күтпеген қиындықтары жағдайында, мысалы, тілдік артикуляциялық тырысу және дауыс желбезегінің қысылуы туындағанда мұғалімнің қолдау көрсетудің алуан түрлі тәсілдерін қолдану даярлығын қамтиды.

8. Сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылармен жұмыс барысында іс-әрекеттік тәсіл сөздік және музыкалық материалдарды полисенсорлық қабылдауды қамтамасыз етуде; тірек сигналдарды (әрекеттің бағдарлаушылық негіздері) қолдануда; берілген үлгі немес модельге қарап өз ойларын немесе анықтамаларын құрастыруда; алгоритмдерді қолдануда; ережелер мен нұсқауларды кванттауда; әрекеттерін сипаттауда; тақырыптарды оқу темпін оңтайландыруды көрінеді.

9. Дифференциалды тәсіл сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың алуан түрлі топтары үшін оқу процесін мамандандыруды, білім алушылардың ерекшеліктерін ескеріп, топтарды коррекциялық оқытудың алуан түрлі жағдайларын құруды қамтиды, атап айтсақ:

1) моторлы-алалиялық белгілері бар білім алушылар оральды және қол праксисін дамытуда арнайы жаттығуларды қажет етеді;

2) ринолалиясы бар білім алушылар әрбір сабақта күшті бағытталған ауа ағынын дамытуға арналаған тыныс алу жаттығуларын (А.Стрельникованың «Парадоксальды гимнастикасын» қосқанда) және қатты атакадағы дауыс жаттығуларын орындау қарастырылады;

3) ауызша сөйлеуді жылдамдық-ырғақтық ұйымдастырудың бұзылуы бар білім алушылармен жұмыста музыканың седативті немесе белсендіруші эффектін таңдамалы қолдануды үйлестіру арқылы метроном қолданылады.

10. Оқытудағы коммуникативтік тәсіл – бұл оқытудың негізгі тұғырларының бірі, себебі күрделі тілдік патологиясы бар білім алушылардың бірқатар маңызды коммуникативті қабілеттерінің кенеттен, өз бетімен, дербес қалыптаспайды, атап айтсақ: ой-пікірлерін жеткізе білу және интеллектуалды өзара әрекет барысында, әртүрлі жағдаятта пікір алмасу қабілеті; тілдік және сөйлеу нормалары жүйесін дұрыс қолдану қабілеті.

11. Музыканы оқыту процесінің түзету бағыттылығының мақсаты ретінде, музыкалық материалды қолдана отырып, тілдік интенцияны дамыту, сөйлеудің алуан түрлері мен стильдері туралы ұғымдарын, мәдени сөйлеу дағдыларын, қарым-қатынастың вербальды, паравербальды және вербальды емес құралдарын дамыту алынады, атап айтсақ: жылдамдық, қаттылық, үзілістер, ырғақтық, тембр, интонациялар, мимика, қол қимылдары, дене қалыптары.

12. Шығармашылық эмпатия, музыкаға эмоционалды және эстетикалық

жауап беру әлеуметтік дамуды қамтамасыз етеді: олар тыңдауға қабілетті, басқа адамның позициясын иелену, диалог жүргізуге, сұрауға және көмек көрсетуге, адамға маңызды өмір мен өнер туралы пікірталасқа қатысуға, ересектермен және ересектермен тиімді қарым-қатынаста болуға мүмкіндік береді.

13. Музыка сабақтарында сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың қатысуымен 3 негізгі спецификалық принцип жүзеге асырылады:

1) онтогенетикалық - бұл принцип музыкалық және арнайы тілдік әсердің мазмұнын құрастыруда, сұрақтарды баламалықтан контекстілі сұрақтар ретінде құрастыру бірізділігін күрделендіріп, жалаң сөйлемнен құрмалас бағыныңқылы сөйлемге дейін сөйлемнің әртүрлі модельдерін білім алушылардың белсенді сөйлеуінде қалыптастыра отырып, онтогенездегі сөйлеудің алуан түрлі формалары мен функцияларын қалыптастырудың заңдылықтары мен бірізділігін есепке алуды қамтиды;

2) этиопатогенетикалық принцип, бұл принцип педагогтардың тілдік бұзылыстардың факторлары мен механизмдерін, мысалы, тұтығатын білім алушылар үшін мүдірмей қолжетімді сөйлеу деңгейін есепке алуын қамтиды;

3) кешенділік принципі, бұл музыканы оқытуда педагогтың әртүрлі профильдегі мамандардың көмегі мен қолдауын пайдаланатынын қамтиды: дәрігер-невролог (тұтығатын және дизартриясы бар білім алушылар), отоларинголог-дәрігер, пластикалық хирург, фолиатр және стоматолог-дәрігер (ринолалиясы бар білім алушылар), сурдолог-дәрігер (кохлеарлы импланты, сенсорлы алалиясы бар білім алушылар), психолог, педагог-ритмист және логопед (сөйлеуінде барлық түрдегі патологиясы бар).

14. Педагог сөйлеу тілінің күрделі кемістігі білім алушылардың сөйлеу тілдеріндегі бұзылыстарын максимальды жоюға және әлеуметтік оңалтуға бағытталған әлеуметтік жұмысты ұйымдастырады, аталған Бағдарлама негізінде сөйлеу тілімен жұмысты ұзақ, орта және қысқа мерзімді жоспарлау және арнайы ұйымдастыру қарастырылған.

15. Сабақтағы лексикалық жұмыстың сапасы мен көлемі музыканы әрі қарай оқыту контекстінде және білім алушының әлеуметтік өмірінде лексикалық материалдың сұранысқа ие болу дәрежесімен анықталады.

16. Кешенді тәсіл аясындағы педагогикалық талаптардың бірлігін қамтамасыз ету мақсатында, музыка мұғалімі оқу жылының басында логопедке тақырыптарды өту мерзімдерін көрсетіп, міндетті пәндік лексиканың минималды тізімін ұсынады.

17. Музыка сабағында пәндік терминологиялық минимумды жақсы меңгеру үшін, көру тіректері қолданылады (карточка-модельдер, кестелер, сызбалар, жаппай және жеке жұмыс үшін), онда барлық арнайы сөздер ірі, айқын, екпіннің белгіленуімен, ал күрделі құрылымда – буындарға бөлініп беріледі.

18. Базалық сөздік әрдайым балалардың көз алдында болады, ал термин-сөздерді түсіндіруде фразеологизмдерді, мәтелдерді, аналогияларды қолданылады.

19. Сабақтағы жаңа терминдермен жұмыс келесі бірізділікте жүргізіледі:

- 1) мағынаны түсіндіру;
- 2) дұрыс айтуға арналған жаттығу;
- 3) сөздік эквиваленттерді (синонимдер), паронимдер мен антагонистерді іріктеу;
- 4) сөздің формаларымен жұмыс: септеу, жіктеу;
- 5) көп мағыналылықпен жұмыс;
- 6) есте сақтау бойынша тәсілдерді жүргізу (мнемотехника).

20. Педагогтың кәсіби сөйлеуі мінсіз, білім алушылардың сөйлеуін дамыту құралы ретінде қолданылады.

21. Музыка сабағында мәтінмен жұмыс жасау сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың вербальды ақпаратты қабылдау ерекшеліктерін есепке алып жүргізіледі, атап айтсақ: сөйлемдерді жеткілікті түсінбеу, ол ырықсыз етісті, инверсияны, бірізді бағыныңқы байланысты, ілік септігіндегі сөздер тізбегін қамтиды.

22. Педагог басты бөлімді алдын ала белгілеп, мәтіннің түйінді бөлімдеріне білім алушылардың зейінін аударады, таңдамалы оқуды жүргізеді, есімше, көсемше және бағыныңқылы жалғаулықтарды міндетті түрде түсіндіруді жүргізеді. Механикалық қайталаудан аулақ болған жөн

23. Музыка мұғалімі логопедпен бірлесіп ережелер мен анықтамаларды кванттауды (мағынасы бойынша аяқталған үзінділерді бөлу) және трансформациялауды жүргізеді.

24. Сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың оральды праксисін және дыбыстық мәдениетін дамытуға ықпал ететін арнайы тапсырмалардың үлгілері:

- 1) музыка және есептеу бойынша артикуляциялық жаттығулар;
- 2) музыка және есептеу бойынша мимикалық және артикуляциялық бұлшық еттердің өзіндік сылап-сипау;
- 3) контраст бойынша босаңсу түйсіктерін күш түсірумен қалыптастыру – саусақтың бұлшық еттері, артикуляциялық аппараттың органдары, мимикалық бұлшықеттер үшін;
- 4) вокализдер, речитативтер мен әуенді әндер;
- 5) парадоксальды және дифференциалды тыныс алу гимнастикалық кешендер;
- 6) жұмсақ және қатаң атакадағы имитациялық дауыстық жаттығулар, диафрагмальды тыныс алуда дауысты, дауыссыз дыбыстарды және дыбыс қатарының ноталарын айту;
- 7) музыка ырғағымен қарқынның вариациясы мен сылап-сипау әсерінің күшімен артикуляторлық және мимикалық бұлшық еттерді сылап-сипау және өзіндік сылап-сипау;
- 8) музыкалық сүйемелдеуде сюжеттік-рөлдік тілдік және қозғалыс ойындары;
- 9) артикуляциялық праксисті дамытуға бағытталған жаттығулар.

25. Вербальды емес коммуникативті құралдарды және жоғары психикалық функцияларды дамыту үшін арнайы жаттығулар:

1) қол қимылдары, бет қимылы, би қимылдары, музыкалық дыбыстар мен олардың үйлесімі, суреттер мен диаграммалар түріндегі ақпаратты ұсыну;

2) психогимнастика элементтері: қуаныштың, мұңның, таңғалудың, мазасызданудың, үстемдіктің және мимикалық және пантомимикалық позалары – танып білу және көрсету;

3) изотерапия элементтері (түсінік берілген сурет, графикалық диктанттар);

4) тілдік емес дыбыстарды ажырату, кеңістіктегі дыбысты оқшаулау, дыбыстың қайнар көзін анықтау, аспап пен дыбысталудың арақатынасы;

5) қимыл-қозғалыста метрикалық тамыр соғуды және ырғақтық суретті беру.

26. Эмоцияларды тұрақтандыруға және жүйке-психикалық қысымды төмендетуге арналған жаттығулар:

1) органдық музыканы тындауды қоса, музыка терапиясы мен ертегі терапиясының белсенді және енжар формалары;

2) эмоционалды күйді реттеу үшін өзін-өзі иландыру формулаларын қолдану; әуеннің сүйемелдеуімен өзіндік толғаныстарды саналы ұғынуды жеңілдету;

3) өзі және өзінің серіктесі үшін музыкалық аспапты таңдаумен музыкалық диалог («Жаңғырық»);

4) аспапқа қол тигізудің әртүрлі сипаты бойынша әртүрлі күші бар дыбыстарды шығару;

5) ауыспалы бұлшық ет қысымы мен босаңсуға арналған жаттығулар.

27. Паравербальды (просодикалық) коммуникативті құралдарды дамытуға арналған жаттығулар: қарқын, ырғақ, екпін, үйлесімділік:

1) шапалақтау, таптау: екпінді буынға, сөзге, «күшті» музыкалық тонға аса қатты шапалақ, екпінсіз буынға – әлсіз шапалақ сәйкес келеді;

2) біртекті заттардың, мысалы әртүрлі көлемдегі моншақтардың көмегімен сызықтық ырғақтық сызбаларды, көлемді ырғақтық модельдерді құрастыру;

3) тілдік немесе екпіндік сүйемелдеумен және онсыз ырғақтық суретті шапалақтап көрсету;

4) қозғалыста және бір дауыстың күші мен биіктігін сигнал бойынша өзгерту;

5) арнайы символдарды қолданып мәтіндерді нотаға түсіру;

6) екпіндік және ырғақтық диктанттар;

7) сахналауды, диалогты және полилогты ойнау (музыкалық материалда – қиял бойынша);

8) сызықтың көмегімен әуендетінін дыбысты метрикалық түрде көрсету; оның ұзақтығы мен модуляциясы;

9) әуенді тану, әуенді орындау барысында жіберілген қателіктерді көрсету.

28. Мағыналық компонентті дамытуға арналған тапсырмалар мен жаттығулар:

1) қойылған мақсатқа сәйкес, сазгердің шығармашылығы туралы ақпаратты тыңдалған мәтіннен анықтап табу;

2) музыкатану саласындағы термин-сөздердің сөздік өзгеруін дыбыстық-буындық және семантикалық талдау, түсіндіру, жаттықтыру;

3) тыңдалған мәтін (ән) негізінде сұрақтарды қою және жауаптарды құрастыру;

4) тыңдалған мәтіндік немесе музыкалық материалдың негізінде жеке әсерлері бойынша пікірлер мен әңгімелерді құрастыру: сөздік суреттеу/сипаттау;

5) музыкалық шығарманың сюжетіндегі оқиғалардың бірізділігін қалпына келтіру, әрекет ететін тұлғалардың әрекетін және оқиғаларды бағалау.

29. Қолданылатын оқытудың әдістері мен тәсілдері:

1) ұзақтығы он минуттан аспайтын музыканы үздіксіз тыңдау кезеңінде: музыкалық шығарманы тыңдағаннан кейін, оны талдауға көшеді, бұл білім алушылардың белсенді қатысуымен, оларды зейінін музыкалық мәнерлі құралдарға аударумен (қарқын, динамика, регистр, әуеннің сипаты, орындаушылар құрамы, шығарманың формасы) және оқытудың техникалық құралдары мен алуан түрлі оқу құралдарын қолданумен орындалады, бұл өз кезегіндегі білім алушылардың симфониялық оркестрдің, аспаптық және вокальды-хор музыкасының дыбысталуынан алған есту әсерлерін түрлендіру мүмкіндігін қамтамасыз етеді;

2) қайта жаңғырту кезеңінде: сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылар вокальды-хор біліктері мен дағдыларын меңгереді, өз бетімен шығармаларды, вокальды және хор импровизацияларын жаттау және орындау барысында музыкалық бейнелерді қайта жаңғырту үшін, мәнерліліктің орындаушылық құралдарын іздеуді жүзеге асырады, сүйемелдеумен және сүйемелдеусіз ән салуда, бір дауыста және екі дауыста, нота жазбасына бағдарлап ән салуда өзін-өзі көрсету дағдыларын меңгереді.

30. Сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылармен арнайы түрде ұжымдық ән салу техникасы дағдыландырылады: балеринаның қалпына тұрып, ішпен терең тыны салу, демді ұстап тұру, дыбысты айта отырып, толықтыныс шығару қуатын қолдану, «дыбыстың жоғары қарай алтын жіппен кететінін» елестету; дауысты дыбыстаудың биіктігі ән салушы үшін қолайлы болу қарастырылады, ұзақтығы – толық тыныс шығарғанға дейін, бір дауысты салу уақыты - 15 секунд.

31. Хормен ән айтудың сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылар үшін үлкен коррекциялық маңызы болады: вокальды-хор дағдыларын дамытып, көпшілік білім алушыларда есту зейінінің жеткіліксіздігі тыныс алу мен дауыстың арасындағы тепе-теңдіктің жеткіліксіз болатыны ескеріледі, соған байланысты ән салуға үйрету дұрыс ән айту бағдарынан басталады: тік тұру (немесе отыру), ешбір қысымсыз, иықты артқа қарай жіберу, бұл фонациялық тыныс алуды дамыту және ән салу дауысын қалыптастырады.

32. Балалар даусын қалыптастыру және қорғау маңызды міндет болып

саналады: сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушыларға әнді іріктеуде олардың психофизиологиялық және тілдік дамуындағы бұзылыстардың сипаты есепке алынады, соңғы шарты вокальды және тілдік материалды іріктеу анықтайды.

33. Ән айтуға үйретуді күрделендіру әндер мен жаттығуларды таңдаудағы бірізділікті сақтаумен бірте-бірте жүргізіледі; арнайы вокальды жаттығулар – әндетулер, еркін дауыс шығару мен дауыс беруді, тыныс алу мен дауыстың бұлшық еттің үйлестірілген жұмысын, дыбыстардың қалыптасқан (логопедиялық сабақтарда) артикуляциясын бекітуін қамтамасыз етіп, белгілі ән салу және коррекциялық міндеттерге сәйкес болады.

34. Ән салуға үйрету бойынша жұмыс бірнеше кезеңдерден тұрады: әңгімелескеннен кейін және әнді орындағаннан кейін мәтінге талдау жүргізіледі, содан кейін әннің ырғақтық суреті мәтінді бір мезгілде дыбыстаумен бірге шапалақтау арқылы беріледі; содан кейін – әнді әуендік жаттау жүргізіледі, ол әннің бастамасынан немесе қайырмасынан басталады; мұнда мұғалім қол қимылымен қиын музыкалық сөйлемдерді және жекеленген сөздерді орындауға көмек береді.

35. Сыныптағы әрбір білім алушының жетістіктері есепке алынады: пәндік нәтижелердің жетістіктерін бағалай отырып, мұғалім бесбаллдық жүйені қолданады; білім алушылардың сабақтарға қатынасы, оның тәртібі мен ұмтылысы есепке алынады.

36. Музыкалық әдебиеттер туралы білімдерін бағалауда есепке алынады:

- 1) музыкалық қолаңбектің эмоционалды мазмұнының ашылу деңгейі;
- 2) музыкалық қолаңбекті талдауда өз бетімен ой қорытуы;
- 3) білім алушының қолаңбекті салыстыра алуы және алған білімдерінің негізінде өз бетімен жалпылау алуы.

37. Білім алушылардың тілдік мүмкіндіктерінің шектелуін есепке алып, педагог музыкалық шығарманың мазмұнын талдау барысында эмоционалды, бағыттаушы немесе ұйымдастырушы көмек береді.

38. «Музыка терапияның элементтері» тарауындағы коррекциялық тапсырмалардың орындалуын бағалау үшін баллдық бағалау қолданылмайды, алайда сипаттаушы мотивациялық сипаты бар квалиметриялық бағалау қолданылады.

39. Бағалау критерийлері болып саналатындар: сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың пәндік, метапәндік және тұлғалық нәтижелерінің білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерінің талаптарына сәйкестігі және тұлғалық және метапәндік оқу әрекеттерінің қалыптасу нәтижелерінің динамикасы; мұнда мақсатты болжаудың коррекциялық компонентінің нәтижелеріне жету дәрежесі анықталады.

40. Сабақтың үзінділері немесе сөйлеу тілінің күрделі кемістігі бар білім алушылардың қатысуымен біртұтас музыка сабақтары «Дыбыстық әсер етуге, логиканы, ойын терапиясын және дыбыстың сапасын, күшін және бағытын дамытуға арналған интербелсенді дыбыстық панельді», «Акустикалық қабырғалық тактильді панельді» қолдану арқылы жүргізілуіне сәйкес

қолданылады.

41. «Музыкалық талант» ішкі бағдарламасының аясында практикалық тілдік жұмысты ұйымдастыру үшін интербелсенді панельді, үшшамалы аксессуарлар мен текшелерді қамтитын, «Мультимедиялық интербелсенді оқытушы бағдарламалық-әдістемелік кешеннің» электрондық ресурсы барынша кең қолданылады.

42. Тұтығуы және дизартриясы бар балалармен жұмыста, арнайы тыны салу және дауыс жаттығуларын жүргізуде сөйлеуді өзіндік бақылау тұрғысында дыбыстық сигналды визуализациялайтын «Логопедиялық тренажерді» қолдану тиімді болады.

43. Кеңейтілген фразалық сөйлеуді қажетті дәрежеде игермеген білім алушылар, сонымен бірге тұтығуы бар білім алушылар сөйлеуді шектеу кезеңінде «Тілдік коммуникацияны меңгеру және дамытуға арнаған тілдік тренажерді» ассистивті құрылғы ретінде қолданады.

44. Музыка кабинетінде дамытушы және компенсаторлық мультимедиялық құрылғылармен қатар, міндетті түрде қарастырылатын жабдықтар:

1) қабырғалық демонстрациялық, маркерлі, интербелсенді тақталар, жиынтықтары бар компьютер (монитор, жүйелі блок, сабвуфер, колонкалар, микрофон, тышқан, пернетақта, желілік фильтр);

2) музыкалық орталық; топтарда жұмыс істеуге арналған ноутбуктер; бейнекамера; фотоаппарат;

3) музыкалық шығармалар фонотекасы (CD-жинақ): көрнекті отандық және шетелдік сазгерлердің шығармашылығына арналған музыка бойынша аудиожазбалар мен фонохрестоматиялар;

4) опера қойылымдарынан үзінділердің жазбасы бар бейнефильмдер; балет қойылымдарынан үзінділердің жазбасы бар бейнефильмдер; танымал оркестр ұжымдарының жазбасы бар бейнефильмдер; заманауи мюзиклдердің үзінділерінің жазбасы бар бейнефильмдер;

5) әндердің ноталық және поэтикалық мәтіндері; әртүрлі аспаптарда ойнайтын музыканттардың бейнелері; әлемдік музыка мәдениетінің ірі орталықтарындағы суреттер мен картиналардың репродукциясы.

45. «Музыка» пәнінің кабинетін жабдықтауға музыкалық аспаптармен дәстүрлі дидактикалық құралдар жатады.

46. Аудиторияны әмбебап қолдану үшін, сонымен бірге музыкалық жабдықтар мен аудио-, бейнетехниканы еркін қосу үшін электр розеткаларды кабинеттің әртүрлі жерлерінде орналастыру қарастырылады.

3 - тарау. «Музыка» оқу пәнінің мазмұнын ұйымдастыру

47. «Музыка» пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі:

1) 5 сыныпта – аптасына 1 сағат, оқу жылында 34 сағатты;

2) 6 сыныпта – аптасына 1 сағат, оқу жылында 34 сағатты құрайды.

48. Оқу пәнінің мазмұны келесідей бөлімдерді қамтиды:

- 1) 1-бөлім «Музыка тыңдау, талдау және орындау»;
- 2) 2-бөлім «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды құру»;
- 3) 3-бөлім «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды презентациялау және бағалау»;
- 4) 4-бөлім «Музыка терапия элементтері».

49. «Музыка тыңдау, талдау және орындау» бөлімі келесідей бөлімшелерді қамтиды:

- 1) музыка тыңдау және талдау;
- 2) музыкалық-шығармашылық іс-әрекет;
- 3) музыкалық сауаттылық негіздері.

50. «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды құру» бөлімі келесідей бөлімшелерді қамтиды:

- 1) шығармашылық ойларды дамыту және материалдарды жинақтау;
- 2) түсіну. Шығарма және импровизация.

51. «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды презентациялау және бағалау» бөлімі келесідей бөлімшені қамтиды:

- 1) презентациялау және музыкалық-шығармашылық жұмыстарды бағалау.

52. «Музыка терапия элементтері» бөлімі келесідей бөлімшелерді қамтиды:

1) сөйлеу тілінің психологиялық базасын дамыту үшін арналған музыка терапия элементтері;

2) жүйкелік-психикалық қобалжу мен эмоцияны тұрақтандыру үшін арналған музыка терапия элементтері;

3) сөйлеу тілінің кемшіліктерін жою мен алдын алу үшін арналған музыка терапия элементтері.

53. 5-сыныпқа арналған «Музыка» оқу пәнінің базалық мазмұны:

1) қазақ халқының музыкалық мұрасы. Қазақ халық әндерінің әуезділігі. Айтыс өнері. Күйдің сиқырлы құдыреті. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

2) қазақтың дәстүрлі ғұрыптық-тұрмыстық әндері мен заманауи музыка. Қазақтың ұлттық дәстүрі мен салттарының әндік қазыналары. Ғұрыптық-тұрмыстық әндер мен заманауилық. Халық музыкасын интерпретациялау. Халық музыкасын өңдеу. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

3) әлем халықтарының музыкалық дәстүрлері. Түркі және шығыс халықтарының музыкалық дәстүрлері. Еуропа халықтарының музыкалық дәстүрлері. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

4) музыка тілі – достық тілі. Қазақстан халықтарының музыкасы. Бір шаңырақ астында. Менің Отаным! Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну.

54. 6-сыныпқа арналған «Музыка» оқу пәнінің базалық мазмұны:

1) классикалық музыканың жауһарлары. Органдық музыка. Симфониялық музыка. Опера өнері. Балет өнері. Қазақстанның кәсіби музыкасы. Жобаны

даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

2) заманауи музыкалық мәдениет. Эстрадалық музыка. Заманауи музыкалық жанрлар. Джаз музыкасы. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

3) музыка және өнер түрлері. Музыка және поэзия. Музыка және бейнелеу өнері. Музыка және театр. Музыка және кино. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну;

4) музыка және технология. Музыкалық компьютерлік бағдарламалар. Анимациядағы музыкалар. Дауыс қосу және музыкалық әрлендіру. Жобаны даярлау және құру. Жоба нәтижелерін ұсыну.

4 - тарау. Оқыту мақсаттарының жүйесі

55. Бағдарламадағы оқыту мақсаттары кодтық белгімен берілген. Кодтағы бірінші сан сыныпты, екінші және үшінші сандар – бөлім мен бөлімшені, төртінші сан оқу мақсатының нөмірін көрсетеді. Мысалы, кодировкада 6.2.1.4: болса, онда «6» – сынып, «2.1» – бөлімше, «4» – оқу мақсатының нөмірі.

56. Оқыту мақсаттары бойынша күтілетін нәтижелер:

1-кесте

1-бөлім. «Музыка тыңдау, талдау және орындау»		
Бөлімшеле р	Оқыту мақсаттары	
	5 - сынып	6 - сынып
1.1 Музыка тыңдау және талдау	5.1.1.1 тыңдалған музыкалық шығармаларды талдау, алгоритмдер мен жадынамаларды пайдаланып, музыкалық мәнерлілік түрлерін, стилін, жанрын және құралдарын анықтау; 5.1.1.2 әлемнің әртүрлі халықтарының музыкалық аспаптарын топтары бойынша жіктеу, оларды әртүрлі контексте салыстыру; 5.1.1.3 құрамы бойынша қазақтың халық және орыстың халық оркестрінің аспаптарын ажырату; 5.1.1.4 музыкалық шығармалардағы жоғары дыбыстық және динамикалық өзгерістерді алуан түрлі	6.1.1.1 тыңдалған музыкалық шығармаларды талдау, олардың түрлерін, стилін, жанрларын анықтау, оның ішінде әртүрлі өнер түрлерімен өзара байланысын педагогтың бағыттаушы көмегімен немесе өз бетімен анықтау; 6.1.1.2 музыкалық аспаптардың дыбысталуын, оркестрдің түрлерін ажырату, оларды топтар бойынша жіктеу; 6.1.1.3 құрамы бойынша халық аспаптар (қазақ және орыс) симфониялық оркестрінің аспаптарын ажырату; 6.1.1.4 музыкалық шығармалардағы жоғары дыбыстық және динамикалық, қарқынды-ырғақтық

	<p>құралдармен қабылдау, саналы ұғыну және беру;</p> <p>5.1.1.5 классикалық музыканың жанрлары мен түрлерін; айтыс түрлерін, дәстүрлі ән, аспаптық стильдер мен жанрларды анықтау;</p> <p>5.1.1.6 қолжетімді тілдік құралдарды қолданып, ауызша және жазбаша формада өзінің музыкалық әсерлерін жеткізе білу</p>	<p>өзгерістерді алуан түрлі құралдармен қабылдау, саналы ұғыну және беру; музыканы орындауда жіберілген қателерді байқау;</p> <p>6.1.1.5 өз республикасының, аймақтың әртүрлі этнос өкілдерінің халықтық музыкалық шығармашылығының жекеленген үлгілерін анықтау;</p> <p>6.1.1.6 музыка туралы тақырыптарға диалогты бастау, қатарластармен және ата-аналармен концерттер, қойылымдар туралы әсерлерімен бөлісу</p>
<p>1.2 Музыкалық қ-орындаушылық іс-әрекет</p>	<p>5.1.2.1 әртүрлі әндерді орындауда көркемдік бейнені беру;</p> <p>5.1.2.2 әртүрлі әндерді орындауда музыканың сипатын жеткізе білу;</p> <p>5.1.2.3 қарқынды және ырғақтық суретті сақтау арқылы шулы музыкалық және қазақтың халық аспаптарында ойнау;</p> <p>5.1.2.4 музыкалық шығармалардың күрделі емес үзінділерін аспаптарда бірлесіп орындау;</p> <p>5.1.2.5 музыкалық және әдеби шығармалар топтамасын жинақтау;</p> <p>5.1.2.6 педагогтың ұйымдастырушы көмегімен канон формасындағы жеңіл әндерді, шағын әуендерді орындау;</p> <p>5.1.2.7 музыкалық шығармада берілген диапазонда дауыстың акустикалық сипаттамасын ырықты өзгерту</p>	<p>6.1.2.1 көркемдік бейнені және әуеннің сипатын беру арқылы, канонның элементтерін қолданып, әртүрлі стильдегі және жанрдағы әндерді орындау;</p> <p>6.1.2.2 көркемдік бейнені және әуеннің сипатын беру арқылы, екідауыстылық элементтерін қолданып, әртүрлі стильдегі және жанрдағы әндерді орындау;</p> <p>6.1.2.3 үлгі бойынша, педагогпен бірлесіп музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен әртүрлі сипаттағы әндерді орындау;</p> <p>6.1.2.4 музыкалық шығармалардың күрделі емес үзінділерін аспаптарда партиялар және (немесе) бойынша ансамбльде орындау және олардың сипатын жеткізе білу;</p> <p>6.1.2.5 ән салуда, қарапайым музыкалық аспаптарда, пластикада, сахналауда</p>

		<p>импровизациялау;</p> <p>6.1.2.6 педагогтың бағыттаушы көмегімен немесе өз бетімен канон формасындағы жеңіл әндерді, шағын әуендерді орындау;</p> <p>6.1.2.7 дикциялық және орфоэпиялық нормаларды сақтау арқылы вокальды-хор шығармаларын орындау</p>
1.3 Музыкалық сауаттылық негіздері	<p>5.1.3.1 қарапайым әуендерді тыңдауда нота жазбасында бағдарлануға арналған графикалық белгілер жүйесін қолдану;</p> <p>5.1.3.2 қазақтың дәстүрлі ғұрыптық-тұрмыстық әндерді олардың заманауи интерпретациясымен салыстыру;</p> <p>5.1.3.3 ең аз дегенде екі жанр мен стильдегі шығармалардың мазмұнын, екпіндік-бейнелі мағынасын түсіну;</p> <p>5.1.3.4 дәстүрлі авторлық мектептер мен эстрадалық бағыттағы композиторлардың шығармаларын салыстыру;</p> <p>5.1.3.5 қазақ халқының және әлемнің өзге халықтарының музыкалық дәстүрлерінің ерекшеліктерін анықтау;</p> <p>5.1.3.6 музыкамен байланысты жұмбақтарды шешу;</p> <p>5.1.3.7 музыкаға деген тұрақты саналы ұғынылған қызығушылықты көрсету білу;</p> <p>5.1.3.8 ауызша және жазбаша жұмыстарды орындауда музыкалық терминологияны қолдану</p>	<p>6.1.3.1 қарапайым әуендерді әуендетуде нота жазбасында бағдарлануға арналған графикалық белгілер жүйесін қолдану;</p> <p>6.1.3.2 стилі мен жанры бойынша әртүрлі ән салудың түрлері салыстыру;</p> <p>6.1.3.3 екі және одан көп музыкалық жанр мен стильдегі шығармалардың мазмұнын, екпіндік-бейнелі мағынасын түсіну;</p> <p>6.1.3.4 эстрадалық музыканың жанрлары мен бағыттарын анықтау;</p> <p>6.1.3.5 қазақ халқының және әлемнің басқа халықтарының көркемдік бейнесін құруда музыканың мәнерлі құралдары мен әртүрлі өнер түрлерін салыстыру;</p> <p>6.1.3.6 музыкамен байланысты жұмбақтарды ойдан құрастыру;</p> <p>6.1.3.7 классикалық музыканың жанрлары мен түрлерін анықтау;</p> <p>6.1.3.8 тыңдалған музыка туралы өзінің ой-пікірлері мен сезімдерін түсіндірумен ауызша және жазбаша жұмыстарды орындауда музыкалық терминологияны</p>

	қолдану
--	---------

2 - кесте

2 - бөлім «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды құру»		
Бөлімшелер	Оқыту мақсаттары	
	5 - сынып	6 - сынып
2.1 Идеялар және материал жинау	5.2.1.1 сыныптың, мектептің музыкалық өмірін белсендіру үшін идеяларды ұсыну; 5.2.1.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегімен музыкалық-шығармашылық жұмысты құру үшін материалды жинау және жоспарлау	6.2.1.1 вербальды емес қолжетімді құралдармен ауданның, қаланың музыкалық өмірін белсендіру үшін идеяларды ұсыну; 6.2.1.2 педагогтың бағыттаушы көмегімен музыкалық-шығармашылық жұмысты құру үшін музыкалық материалды жоспарлау және интерпретациялау
2.2 Музыка шығару және импровизация	5.2.2.1 музыкалық мәнерліліктің қолжетімді құралдарын, дауысты, музыкалық аспаптарды қолданып, күрделі емес композицияларды шығару және импровизациялау; 5.2.2.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегін және компьютерлік бағдарламаларды қолданып, музыкалық композициялардың үзінділерін редакциялау (Алгоритмика, Word, Power point, «Musical talant» of Multimedia Educational Sistem (MES) «Multikid»)	6.2.2.1 музыкалық мәнерліліктің қолжетімді құралдарын, дауысты, музыкалық аспаптарды қолданып, $\frac{3}{4}$ өлшемдегі композицияларды шығару және импровизациялау (4-8 такт); 6.2.2.2 педагогтың бағыттаушы көмегін және компьютерлік бағдарламаларды қолданып, музыкалық композициялардың үзінділерін редакциялау және интерпретациялау (Алгоритмика, Word (ворд), Power poin (пауэр пойнт) «Musical talant (мюзикл) талант» of MES (оф МЭС) «Multikid (мультикид)»)

3 - кесте

3-бөлім «Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды ұсыну және

бағалау»		
Бөлімшелер	Оқыту мақсаттары	
	5 - сынып	6 - сынып
3.1 Музыкалық-шығармашылық жұмыстарды ұсыну және бағалау	5.3.1.1 өз жұмысын шығармашылықпен ұсыну, оны критерийлерге сәйкес бағалау және өз жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар беру; 5.3.1.2 әртүрлі музыкалық-шығармашылық тапсырмаларды шешуде қатарластармен өнімді ынтымақтасу (қарым-қатынас жасау, өзара әрекеттесу); 5.3.1.3 авторлар, тыңдаушылар, өзіндік шығармалардың сыншылары ролінде болу	6.3.1.1 шығармашылық баяндама бағдарламасын көпшілік қауымға ұсыну, оны критерийлерге сәйкес бағалау, жұмысты жақсарту бойынша әртүрлі ұсыныстарды енгізу және талдау; 6.3.1.2 өз бетімен ойластырылған әртүрлі көркемдік бейнелерді ансамбльдік, ұжымдық (хор және аспаптық) жүзеге асыруда қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу; 6.3.1.3 музыкалық орындаушылық шығармашылықты немесе шығарманы бағалау критерийлерін анықтау

4 - кесте

4 бөлім «Музыка терапия элементтері»		
Бөлімшелер	Оқыту мақсаттары	
	5 - сынып	6 - сынып
4.1 Сөйлеудің психологиялық базасын дамытуға арналған музыка терапия элементтері	5.4.1.1 әуендетуде тыныс алуды дұрыс бөліп, үлгі бойынша қатты және жай, жоғары және төменгі дауысты баяу және жылдам әуенді тану, содан кейін модельдеу; 5.4.1.2 музыкалық сүйемелдеуде тыйым салынған мимикалық және пантомимикалық позаға арналған тапсырмаларды орындау; 5.4.1.3 шулы немесе әуендік аспапта (қоңыраулар, барабан, цимбал) ойнау арқылы көңіл-күйді немесе серіктестің мінез-	6.4.1.1 аспапқа сипаты бойынша алуан түрлі қол тигізудің көмегімен әртүрлі күші бар дыбыстарды шығара білу; 6.4.1.2 музыкалық шығарманың сюжетіндегі көңіл-күйлерді, түйсіну сезімдері мен әрекет (оқиға) арасындағы себепті-салдарлы байланысты анықтау; 6.4.1.3 өзі және серіктестер үшін аспапты таңдап, ырғақтық сызбаларды қолданып, «Музыкалық жаңғырық» ойынын

	<p>кұлқын жеткізе білу; 5.4.1.4 оркестрде музыканы ырғақтық сызбаларда есептеу және орындау: баяу (I I I I I), бірқалыпты (I I I I I I I I I) және жылдам (ШШШШШШШШШ); 5.4.1.5 полифониядағы алуан түрлі аспаптардың дыбысталуын ажырату, кеңістіктегі дыбысты оқшаулау, дыбыстың қайнар көзін анықтау, аспапты оның дыбысталуымен және орналасуымен салыстыру; 5.4.1.6 музыкалық шығарманың контексін түсінуді көрсете білу: тыңдай білу, құлақ тұру, шапалақтау, әуендету, әндету, ән салу, ысқыру, мимикалық позаларда тұру;</p>	<p>ұйымдастыру және жүргізу; 6.4.1.4 ырғақтық сызбаларды оқу, құрастыру және оларды қарқын мен ырғақ бойынша әуенмен салыстыру; 6.4.1.5 бір орында твист-жүруді орындау: әрбір қадамда бас пен денені бір жаққа қарай бұру, жамбас сүйекті саланы және аяқтарды – қарама-қарсы жаққа бұру, қозғалыс қарқынын әуеннің динамикасы мен қарқынына сәйкес құру; 6.4.1.6 музыкалық-шығармашылық іс-әрекеттің алуан түрлеріне тұрақты қызығушылықты көрсете білу: диалогта музыканттардың тегін, шығармалардың атауларын, стильдің атауларын еске түсіру;</p>
<p>4.2 Эмоцияларды тұрақтандыруға және жүйкелік-психикалық қысымды төмендетуге арналған музыкатерапия элементтері</p>	<p>5.4.2.1 релаксациялық тәсілдерді білу және қолдану: қысыммен контраст бойынша босаңсу, нұсқау бойынша босаңсу, өзін-өзі иландырумен босаңсу; 5.4.2.2 тыныс алу-тыныс шығару жиілігін ырықты төмендету көмегімен қозғалыс және эмоционалды қозуды әлсірету; 5.4.2.3 эмбрион және ат айдаушы позасын қабылдау, еркін тербелістерді, баяу қарқында айналу, әуеннің сүйемелдеуімен бірте-бірте босаңсу үшін сілкіністерді орындау; кинестетикалық материалды қолданып,</p>	<p>6.4.2.1 қиын жағдайларда эмоционалды қысымды және логофобияны түсіруге бағытталған өзін-өзі иландырудың кем дегенде 10 музыкалық формулаларын білу және қолдану; 6.4.2.2 тыныс алу-тыныс шығару жиілігін төмендету және тыныштық күйін иландыру формуласының көмегімен қозғалыс және эмоционалды қозуды әлсірету; 6.4.2.3 пәрмен бойынша бүкіл дененің бұлшық еттерін босаңсытуға және қысымдауға арналған этюдтерді орындау, әуеннің бейнесі, сипаты және көңіл-күйі бойынша пішінді</p>

	<p>бұлшық еттерді босаңсыту күйін сезіну; 5.4.2.4 5 минут ішінде үздіксіз органда орындалатын И.С.Бахтың және басқа композиторлардың шығармаларын тыңдау; тыңдау барысында тыныс алу ырғағын басқару; 5.4.2.5 музыкалық шығарманы орындау сәтінде бейнеленген беттің мимикасы бойынша – қызығу, таңғалу, ұялу, қорқу, ашулану сезімдерін анықтау (суретте, фотода, пиктограммада); 5.4.2.6 музыкалық шығармадағы әзілді, оқиғаның күлкілі болатынын сезу, адекватты жауап қайтарудың вербальды емес құралдарын бақылау</p>	<p>«қыса» және «кеңейтіп жая» білу; 6.4.2.4 әуеннің қарқыны мен ырғағына сәйкес, музыка ырғағымен артикуляция органдары мен көзге арналған гимнастиканы, динмикалық саусақты жаттығуларды, мимикалық және артикуляциялық бұлшық еттерді сылап-сипау; 6.4.2.5 музыкалық шығарманы орындау сәтінде, тікелей қарым-қатынаста, нұсқау бойынша кезектестіріп қызығудың, таңғалудың, ұялудың, қорқудың, ашуланудың мимикалық позаларын көрсету; 6.4.2.6 музыкалық шығармадағы әзілді, оқиғаның күлкілі болатынын түсіну, адекватты жауап қайтарудың вербальды емес құралдарын қолдану</p>
<p>4.3 Сөйлеудің дамуындағы бұзылыстарды жоюға және алдын алуға арналған музыкатерапия элементтері</p>	<p>5.4.3.1 ауа ағынының күшін реттеумен (тыныс шығарудың ұзақтығы 12 секундқа дейін) ауызбен тыныс шығарумен бағытталған төменгі диафрагмальды тілдік тыныс алуды меңгеру; 5.4.3.2 музыкаға салынған сөйлемнің екпініне және үзіліске, мағынасына бағдарланып, басты логикалық тіректі сөзді жеткілікті дауыс күшімен ажырату, есту арқылы тану; 5.4.3.3 жеке көрсетулер бойынша жетекші қолдың саусақтарының қозғалысымен сөйлеуді қамтамасыз ету тәсілдерін меңгеру;</p>	<p>6.4.3.1 негізінен дауысты дыбыстарға ауыны жұмсап, ән салу және сөйлеу актісінде тыныс алуды дұрыс бөліп, ұтымды дауыс шығаруды меңгеру; тыныс салу және дауыс бұлшық етінің жұмысын үйлестіру білу; 6.4.3.2 музыкаға салынған 5-7 сөзден тұратын сұраулы сөйлемдегі басты сөзді дауыспен және үзіліспен ажырату және есту арқылы анықтау; 6.4.3.3 музыкалық-шығармашылық өнерде қолданылатын вербальды емес және паравербальды құралдардың әлеуметтік</p>

	<p>көрсеткіштер бойынша алуан түрлі техникалардың элементтерін білу және орындау (А.Н.Стрельникова, А.Г. Ипполитова);</p> <p>5.4.3.4 әртүрлі күрделіліктегі речетативті ырғақтардың артикуляциясына тірек жасамай қайта жаңғырту;</p> <p>5.4.3.5 жеке көрсеткіштер бойынша қойылған дыбыстардың айтылуын өзіндік бақылауды сақтау, әндерді орындауда барлық дыбыстарды айқын, дәл дыбыстау, айту (*тілдік аппараттың ауыр органикалық зақымдалуы бар білім алушыларға қатысты емес);</p> <p>5.4.3.6 әуенді баяулатуға және жеделдетуге сәйкес сөйлеуді ырықты баяулату және жеделдету тәсілдерін меңгеру</p>	<p>маңызын қолжетімді деңгейде түсіну және түсіндіру білу</p> <p>6.4.3.4 ұяң-қатаң, қатты-жұмсақ дауыссыз дыбыстарды кезектестіріп буындық тізбектерді құрастыру және оларды речитативтерде, әуендерде және вокализдерде орындау;</p> <p>6.4.3.5 белгілі мақсатқа жету үшін қарқынды, күшті, екпінді, ырғақты өз бетімен және үнемі қолдану (өтініш білдіру, көңіл-күйді көрсету, мағынаны нақтылау);</p> <p>6.4.3.6 өзінің артикуляциялық, мимикалық, саусақты және жалпы қозғалыстарында метрикалық пульсацияны және ырғақтық суретті дауыстың қатты атакасымен белгілеу</p>
--	--	--

57. Осы Бағдарлама сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар білім алушыларға арналған негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6 сыныптары үшін «Музыка» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының ұзақ мерзімді жоспары негізінде осы Бағдарламаның қосымшасына сәйкес жүзеге асырылады. Ұзақ мерзімді жоспарда барлық сынып бойынша әр бөлімде қамтылатын оқу мақсаттарының көлемі белгіленген. 58. Сағаттарды бөлу, сонымен қатар тақырыптарды өту реті мұғалімнің еркіне берілген.

Негізгі орта білім беру деңгейінің
5-6 сыныптарына арналған «Музыка»
пәнінен жаңартылған мазмұндағы
үлгілік оқу бағдарламасына қосымша

Сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар білім алушыларға арналған негізгі орта білім беру деңгейінің 5- 6 сыныптары үшін «Музыка» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспар

1) 5 - сынып:
1-кесте

Ұзақ мерзімді жоспардың бөлімдері	Ұзақ мерзімді жоспар бөлімінің мазмұны	Оқыту мақсаттары
1-тоқсан		
1. Қазақ халқының музыкалық мұрасы	Қазақтың халық әнінің әуезділігі	5.1.1.1 тыңдалған музыкалық шығармаларды талдау, алгоритмдер мен жадынамаларды пайдаланып, музыкалық мәнерлілік түрлерін, стилін, жанрын және құралдарын анықтау; 5.1.1.5 айтыс түрлерін, дәстүрлі ән, аспаптық стильдер мен жанрларды анықтау; 5.1.2.1 әртүрлі әндерді орындауда көркемдік бейнені және музыканың сипатын жеткізе білу; 5.4.1.1 әуендетуде тыныс алуды дұрыс бөліп, үлгі бойынша қатты және жай, жоғары және төменгі дауыстың баяу және жылдам әуенді тану, содан кейін модельдеу; 5.1.2.3 қарқынды және ырғақтық суретті сақтау арқылы шулы музыкалық және қазақтың халық аспаптарында ойнау
	Айтыс өнері	5.2.1.1 сыныптың, мектептің музыкалық өмірін белсендіру үшін идеяларды ұсыну; 5.2.2.1 музыкалық мәнерліліктің қолжетімді құралдарын, дауысты, музыкалық аспаптарды қолданып, күрделі емес композицияларды шығару және импровизациялау
	Күйдің сиқырлы құдыреті	5.1.1.2 әлемнің әртүрлі халықтарының музыкалық аспаптарын топтары бойынша жіктеу, оларды әртүрлі контексте салыстыру; 5.1.3.2 қазақтың дәстүрлі ғұрыптық-тұрмыстық әндерді олардың заманауи интерпретациясымен салыстыру; 5.4.2.5 музыкалық шығарманы орындау сәтінде және/немесе музыкалық шығарманы тыңдауда бейнеленген беттің мимикасы бойынша – қызығу, таңғалу, ұялу, қорқу, ашулану сезімдерін анықтау (суретте, фотода, пиктограммада); авторлар, тыңдаушылар, өзіндік шығарманың сыншылары ролінде болу
	Жобаны даярлау	5.1.3.1 қарапайым әуендерді тыңдауда нота

	және құру	жазбасында бағдарлануға арналған графикалық белгілер жүйесін қолдану; 5.2.1.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегімен музыкалық-шығармашылық жұмысты құру үшін материалды жинау және жоспарлау; 5.2.2.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегін және компьютерлік бағдарламаларды қолданып, музыкалық композициялардың үзінділерін редакциялау (Алгоритмика, Word, Power point, «Musical talant» of Multimedia Educational Sistem (MES) «Multikid»)
	Жобаны даярлау және құру	5.1.3.1 қарапайым әуендерді тыңдауда нота жазбасында бағдарлануға арналған графикалық белгілер жүйесін қолдану; 5.2.1.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегімен музыкалық-шығармашылық жұмысты құру үшін материалды жинау және жоспарлау; 5.2.2.2 педагогтың ұйымдастырушы көмегін және компьютерлік бағдарламаларды қолданып, музыкалық композициялардың үзінділерін редакциялау (Алгоритмика, Word, Power point, «Musical talant» of Multimedia Educational Sistem (MES) «Multikid»)
2 - тоқсан		
2. Қазақтың дәстүрлі ғұрыптық-тұрмыстық әндері мен заманауи музыка	Ғұрыптық-тұрмыстық әндер мен заманауилық	5.1.1.4 музыкалық шығармалардағы жоғары дыбыстық және динамикалық өзгерістерді алуан түрлі құралдармен қабылдау, саналы ұғыну және беру; 5.1.2.4 музыкалық шығармалардың күрделі емес үзінділерін аспаптарда бірлесіп орындау
	Халық музыкасын интерпретациялау	5.1.2.5 музыкалық және әдеби шығармалар топтамасын жинақтау; 5.1.3.5 қазақ халқының және әлемнің өзге халықтарының музыкалық дәстүрлерінің ерекшеліктерін анықтау
	Халық музыкасын өңдеу	5.1.1.6 қолжетімді тілдік құралдарды қолданып, ауызша және жазбаша формада өзінің музыкалық әсерлерін жеткізе білу; 5.1.2.6 педагогтың ұйымдастырушы көмегімен канон формасындағы жеңіл әндерді, шағын әуендерді орындау; 5.1.3.6 музыкамен байланысты жұмбақтарды шешу
	Жобаны даярлау және құру	5.1.2.7 музыкалық шығармада берілген диапазонда дауыстың акустикалық сипаттамасын ырықты өзгерту; 5.1.3.7 музыкаға деген тұрақты саналы ұғынылған қызығушылықты көрсету білу; 5.1.3.8 ауызша және жазбаша жұмыстарды орындауда музыкалық терминологияны қолдану
	Жоба нәтижелерін ұсыну	5.3.1.1 өз жұмысын шығармашылықпен ұсыну, оны критерийлерге сәйкес бағалау және өз жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар беру; 5.3.1.3 авторлар, тыңдаушылар, өзіндік шығармалардың сыншылары рөлінде болу; 5.4.3.2 музыкаға салынған сөйлемнің екпініне және үзіліске, мағынасына бағдарланып, басты логикалық

		тіректі сөзді жеткілікті дауыс күшімен ажырату, есту арқылы тану
	Жоба нәтижелерін ұсыну	5.3.1.1 өз жұмысын шығармашылықпен ұсыну, оны критерийлерге сәйкес бағалау және өз жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар беру; 5.3.1.3 авторлар, тыңдаушылар, өзіндік шығармалардың сыншылары рөлінде болу; 5.4.3.2 музыкаға салынған сөйлемнің екпініне және үзіліске, мағынасына бағдарланып, басты логикалық тіректі сөзді жеткілікті дауыс күшімен ажырату, есту арқылы тану
3 - тоқсан		
3. Әлем халықтарының музыкалық дәстүрлері	Түркі және шығыс халықтарының музыкалық дәстүрлері	5.4.2.6 музыкалық шығармадағы әзілді, оқиғаның күлкілі болатынын сезу, адекватты жауап қайтарудың вербальды емес құралдарын бақылау; 5.4.1.2 музыкалық сүйемелдеуде тыйым салынған мимикалық және пантомимикалық позаға арналған тапсырмаларды орындау; 5.4.3.4 әртүрлі күрделіліктегі речетативті ырғақтардың артикуляциясына тірек жасамай қайта жаңғырту; 5.4.3.6 әуенді баяулатуға және жеделдетуге сәйкес сөйлеуді ырықты баяулату және жеделдету тәсілдерін меңгеру
	Еуропа халықтарының музыкалық дәстүрлері	5.4.2.4 5 минут ішінде үздіксіз органда орындалатын И.С.Бахтың және басқа композиторлардың шығармаларын тыңдау; тыңдау барысында тыныс алу ырғағын басқару; 5.4.1.6 музыкалық шығарманың контекстін түсінуді көрсете білу: тыңдай білу, құлақ тұру, шапалақтау, әуендету, әндету, ән салу, ысқыру, мимикалық позаларда тұру; 5.4.1.4 оркестрде музыканы ырғақтық сызбаларда есептеу және орындау: Баяу (I I I I I), бірқалыпты (I I I I I I I I I) және жылдам (IIIIIIIIIIIIIIIIII); 5.4.3.5 жеке көрсеткіштер бойынша қойылған дыбыстардың айтылуын өзіндік бақылауды сақтау, әндерді орындауда барлық дыбыстарды айқын, дәл дыбыстау, айту (*тілдік аппараттың ауыр органикалық зақымдалуы бар білім алушыларға қатысты емес)
	Жобаны даярлау және құру	5.3.1.2 әртүрлі музыкалық-шығармашылық тапсырмаларды шешуде қатарластармен өнімді ынтымақтасу (қарым-қатынас жасау, өзара әрекеттесу); 5.4.2.2 тыныс алу-тыныс шығару жиілігін ырықты төмендету көмегімен қозғалыс және эмоционалды қозуды әлсірету; 5.1.2.2 әртүрлі әндерді орындауда музыканың сипатын жеткізе білу
4 - тоқсан		
4. Музыка тілі – достық тілі	Жобаны даярлау және құру	5.4.1.3 шулы немесе әуендік аспапта (қоңыраулар, барабан, цимбал) ойнау арқылы көңіл-күйді немесе серіктестің мінез-құлқын жеткізе білу;

		5.4.1.5 полифониядағы алуан түрлі аспаптардың дыбысталуын ажырату, кеңістіктегі дыбысты оқшаулау, дыбыстың қайнар көзін анықтау, аспапты оның дыбысталуымен және орналасуымен салыстыру; 5.4.2.3 эмбрион және ат айдаушы позасын қабылдау, еркін тербелістерді, баяу қарқында айналуы, әуеннің сүйемелдеуімен бірте-бірте босаңсу үшін сілкіністерді орындау; кинестетикалық материалды қолданып, бұлшық еттерді босаңсыту күйін сезіну
	Қазақстан халықтарының музыкасы	5.1.3.4 дәстүрлі авторлық мектептер мен эстрадалық бағыттағы композиторлардың шығармаларын салыстыру; 5.4.3.1 ауа ағынының күшін реттеумен (тыныс шығарудың ұзақтығы 12 секундқа дейін) ауызбен тыныс шығарумен бағытталған төменгі диафрагмальды тілдік тыныс алуды меңгеру; 5.4.3.3 жеке көрсетулер бойынша жетекші қолдың саусақтарының қозғалысымен сөйлеуді қамтамасыз ету тәсілдерін меңгеру; көрсеткіштер бойынша алуан түрлі техникалардың элементтерін білу және орындау (А.Н.Стрельникова, А.Г. Ипполитова)
5. Өлкетану	Бір шаңырақ астында	5.1.3.5 қазақ халқының және әлемнің басқа халықтарының музыкалық дәстүрлерінің ерекшеліктерін анықтау; 5.4.3.2 музыкаға салынған сөйлемнің екпініне және үзіліске, мағынасына бағдарланып, басты логикалық тіректі сөзді жеткілікті дауыс күшімен ажырату, есту арқылы тану; 5.4.3.4 әртүрлі күрделіліктегі речетативті ырғақтардың артикуляциясына тірек жасамай қайта жаңғырту

2) 6 - сынып:

2 - кесте

Ұзақ мерзімді жоспардың бөлімдері	Ұзақ мерзімді жоспар бөлімінің мазмұны	Оқыту мақсаттары
1 - тоқсан		
1. Классикалық музыканың жауһарлары	Органдық музыка	6.1.1.1 тыңдалған музыкалық шығармаларды талдау, олардың түрлерін, стилін, жанрларын анықтау, оның ішінде әртүрлі өнер түрлерімен өзара байланысын педагогтың бағыттаушы көмегімен немесе өз бетімен анықтау; 6.1.3.7 классикалық музыканың жанрлары мен түрлерін анықтау; 6.1.2.1 көркемдік бейнені және әуеннің сипатын беру арқылы, канонның элементтерін қолданып, әртүрлі стильдегі және жанрдағы әндерді орындау
	Симфониялық музыка	6.2.1.1 вербальды емес қолжетімді құралдармен ауданның, қаланың музыкалық өмірін белсендіру үшін идеяларды ұсыну
	Опера өнері	6.1.1.2 музыкалық аспаптардың дыбысталуын,

		оркестрдің түрлерін ажырату, оларды топтар бойынша жіктеу; 6.1.3.2 стилі мен жанры бойынша әртүрлі ән салудың түрлерін салыстыру
Балет өнері		6.1.2.5 ән салуда, қарапайым музыкалық аспаптарда, пластикада, сахналауда импровизациялау; 6.4.1.5 бір орында твист-жүруді орындау: әрбір қадамда бас пен денені бір жаққа қарай бұру, жамбас сүйекті саланы және аяқтарды – қарама-қарсы жаққа бұру, қозғалыс қарқынын әуеннің динамикасы мен қарқынына сәйкес құру; 6.2.2.2 педагогтың бағыттаушы көмегін және компьютерлік бағдарламаларды қолданып, музыкалық композициялардың үзінділерін редакциялау және интерпретациялау (Алгоритмика, Word (ворд), Power point (пауер пойнт), «Musical talant» of Multimedia Educational Sistem (MES) «Multikid» («мюзикал талант» оф Мультимедия едукейшнл систем «мультикид»))
Қазақстанның кәсіби музыкасы		6.1.1.3 құрамы бойынша халық аспаптар (қазақ және орыс) симфониялық оркестрінің аспаптарын ажырату; 6.1.2.3 үлгі бойынша, педагогпен бірлесіп музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен әртүрлі сипаттағы әндерді орындау; 6.1.3.3 екі және одан көп музыкалық жанр мен стильдегі шығармалардың мазмұнын, екпіндік-бейнелі мағынасын түсіну
Жобаны даярлау және құру		6.1.1.4 музыкалық шығармалардағы жоғары дыбыстық және динамикалық, қарқынды-ырғақтық өзгерістерді алуан түрлі құралдармен қабылдау, саналы ұғыну және беру; музыканы орындауда жіберілген қателерді байқау; 6.1.2.4 музыкалық шығармалардың күрделі емес үзінділерін аспаптарда партиялар және (немесе) бойынша ансамбльде орындау және олардың сипатын жеткізе білу; 6.2.1.2 педагогтың бағыттаушы көмегімен музыкалық-шығармашылық жұмысты құру үшін музыкалық материалды жоспарлау және интерпретациялау; 6.2.2.1 музыкалық мәнерліліктің қолжетімді құралдарын, дауысты, музыкалық аспаптарды қолданып, $\frac{3}{4}$ өлшемдегі композицияларды шығару және импровизациялау (4-8 такт)
Жоба нәтижелерін ұсыну		6.1.1.5 өз республикасының, аймақтың әртүрлі этнос өкілдерінің халықтық музыкалық шығармашылығының жекеленген үлгілерін анықтау; 6.1.3.5 қазақ халқының және әлемнің басқа халықтарының көркемдік бейнесін құруда музыканың мәнерлі құралдары мен әртүрлі өнер түрлерін салыстыру
2 - тоқсан		

2. Заманауи музыкалық мәдениет	Эстрадалық музыка	6.1.1.6 музыка туралы тақырыптарға диалогты бастау, қатарластармен және ата-аналармен концерттер, қойылымдар туралы әсерлерімен бөлісу; 6.1.2.6 педагогтың бағыттаушы көмегімен немесе өз бетімен канон формасындағы жеңіл әндерді, шағын әуендерді орындау; 6.1.3.6 музыкамен байланысты жұмбақтарды ойдан құрастыру
	Заманауи музыкалық жанрлар	6.1.2.7 дикциялық және орфоэпиялық нормаларды сақтау арқылы вокальды-хор шығармаларын орындау; 6.1.3.8 тыңдалған музыка туралы өзінің ой-пікірлері мен сезімдерін түсіндірумен ауызша және жазбаша жұмыстарды орындауда музыкалық терминологияны қолдану
	Джаз музыкасы	6.3.1.1 шығармашылық баяндама бағдарламасын көпшілік қауымға ұсыну, оны критерийлерге сәйкес бағалау, жұмысты жақсарту бойынша әртүрлі ұсыныстарды енгізу және талдау; 6.4.1.1 аспапқа сипаты бойынша алуан түрлі қол тигізудің көмегімен әртүрлі күші бар дыбыстарды шығара білу; 6.4.3.6 өзінің артикуляциялық, мимикалық, саусақты және жалпы қозғалыстарында метрикалық пульсацияны және ырғақтық суретті дауыстың қатты атакасымен белгілеу
	Жобаны даярлау және құру	6.3.1.2 өз бетімен ойластырылған әртүрлі көркемдік бейнелерді ансамбльдік, ұжымдық (хор және аспаптық) жүзеге асыруда қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу; 6.4.3.5 белгілі мақсатқа жету үшін қарқынды, күшті, екпінді, ырғақты өз бетімен және үнемі қолдану (өтініш білдіру, көңіл-күйді көрсету, мағынаны нақтылау)
	Жоба нәтижелерін ұсыну	6.3.1.3 музыкалық орындаушылық шығармашылықты немесе шығарманы бағалау критерийлерін анықтау; 6.4.2.5 музыкалық шығарманы орындау сәтінде, тікелей қарым-қатынаста, нұсқау бойынша кезектестіріп қызығудың, таңғалудың, ұялудың, қорқудың, ашуланудың мимикалық позаларын көрсету
3 - тоқсан		
3. Музыка және өнер түрлері	Музыка және поэзия	6.4.2.1 қиын жағдайларда эмоционалды қысымды және логофобияны түсіруге бағытталған өзін-өзі иландырудың кем дегенде 10 музыкалық формулаларын білу және қолдану; 6.4.1.2 музыкалық шығарманың сюжетіндегі көңіл-күйлерді, түйсіну сезімдері мен әрекет (оқиға) арасындағы себепті-салдарлы байланысты анықтау
	Музыка және бейнелеу өнері	6.4.3.3 музыкалық-шығармашылық өнерде қолданылатын вербальды емес және паравербальды

		құралдардың әлеуметтік маңызын қолжетімді деңгейде түсіну және түсіндіру білу; 6.4.2.2 тыныс алу-тыныс шығару жиілігін төмендету және тыныштық күйін иландыру формуласының көмегімен қозғалыс және эмоционалды қозуды әлсірету
	Музыка және театр	6.4.2.1 қиын жағдайларда эмоционалды қысымды және логофобияны түсіруге бағытталған өзін-өзі иландырудың кем дегенде 10 музыкалық формулаларын білу және қолдану; 6.4.2.3 пәрмен бойынша бүкіл дененің бұлшық еттерін босаңсытуға және қысымдауға арналған этюдтерді орындау, әуеннің бейнесі, сипаты және көңіл-күйі бойынша пішінді «қыса» және «кеңейтіп жая» білу
	Музыка және кино	6.4.2.4 әуеннің қарқыны мен ырғағына сәйкес, музыка ырғағымен артикуляция органдары мен көзге арналған гимнастиканы, динмикалық саусақты жаттығуларды, мимикалық және артикуляциялық бұлшық еттерді сылап-сипау
	Жобаны даярлау және құру	6.4.1.3 өзі және серіктестер үшін аспапты тандап, ырғақтық сызбаларды қолданып, «Музыкалық жаңғырық» ойынын ұйымдастыру және жүргізу
	Жоба нәтижелерін ұсыну	6.4.1.4 ырғақтық сызбаларды оқу, құрастыру және оларды қарқын мен ырғақ бойынша әуенмен салыстыру
4 - тоқсан		
4. Біздің өміріміздегі музыка	Интеллектуалды музыка	6.4.1.6 музыкалық-шығармашылық іс-әрекеттің алуан түрлеріне тұрақты қызығушылықты көрсете білу: диалогта музыканттардың тегін, шығармалардың атауларын, стильдің атауларын белгілеу 6.4.2.6 музыкалық шығармадағы әзілді, оқиғаның күлкілі болатынын түсіну, адекватты жауап қайтарудың вербальды емес құралдарын қолдану
	Жанға және демалысқа арналған музыка	6.1.3.4 эстрадалық музыканың жанрлары мен бағыттарын анықтау; 6.4.3.1 негізінен дауысты дыбыстарға ауаны жұмсап, ән салу және сөйлеу актісінде тыныс алуды дұрыс бөліп, ұтымды дауыс шығаруды меңгеру; тыныс алу және дауыс бұлшық етінің жұмысын үйлестіру білу; 6.4.2.5 музыкалық шығарманы орындау сәтінде, тікелей қарым-қатынаста, нұсқау бойынша кезектестіріп қызығудың, таңғалудың, ұялудың, қорқудың, ашуланудың мимикалық позаларын көрсету; 6.4.1.3 ырғақтық сызбаларды қолдану арқылы алуан түрлі ойындарды ұйымдастыру және жүргізу
	Музыка және технология	6.4.3.2 музыкаға салынған 5-7 сөзден тұратын сұраулы сөйлемдегі басты сөзді дауыспен және үзіліспен ажырату және есту арқылы анықтау
	Дыбыстау және музыкалық	6.1.3.1 қарапайым әуендерді әуендетуде нота жазбасында бағдарлануға арналған графикалық

	безендіру	<p>белгілер жүйесін қолдану; 6.4.3.3 музыкалық-шығармашылық өнерде қолданылатын вербальды емес және паравербальды құралдардың әлеуметтік маңызын қолжетімді деңгейде түсіну және түсіндіру білу</p>
	Жобаны даярлау және құру	<p>6.1.2.2 көркемдік бейнені және әуеннің сипатын беру арқылы, екідауыстылық элементтерін қолданып, әртүрлі стильдегі және жанрдағы әндерді орындау; 6.4.3.4 ұяң-қатаң, қатты-жұмсақ дауыссыз дыбыстарды кезектестіріп буындық тізбектерді құрастыру және оларды речитативтерде, әуендерде және вокализдерде орындау</p>
	Жоба нәтижелерін ұсыну	<p>6.4.3.5 белгілі мақсатқа жету үшін қарқынды, күшті, екпінді, ырғақты өз бетімен және үнемі қолдану (өтініш білдіру, көңіл-күйді көрсету, мағынаны нақтылау); 6.4.3.6 өзінің артикуляциялық, мимикалық, саусақты және жалпы қозғалыстарында метрикалық пульсацияны және ырғақтық суретті дауыстың қатты атакасымен белгілеу</p>